

implicat contradictionem, si aliquid attribuat ali-
cui, quod repugnat ejus rationi. Ad hoc ergo indu-
citur illa ratio ut excludatur contradictio, non ad
hoc ut ostendatur esse naturale.

ARTICULUS XXXII.

TRigesimus secundus articulus est, quod proprie
dimensiones corporis Christi & dimensiones pa-
nis, quae remanserunt, non sunt aequales.

Istud est manifeste verum, & contrarium dicere
est haereticum: sequeretur enim quod sub una parva
particula hostiae non esset totum corpus Christi.

ARTICULUS XXXIII.

TRigesimus tertius articulus est, an corpus Chris-
ti in sacramento sit in loco.

Dicitur, quod est in loco altaris, vel in Ecclesia;
sed hoc verum est quod corpus Christi non est in sa-
cramento ut in loco: non enim comparatur ad sacra-
mentum ut locatum ad locum, quia non commen-
suratur ei secundum proprias dimensiones.

ARTICULUS XXXIV.

TRigesimus quartus articulus est, an corpus Christi
in hoc sacramento moveatur ad motum hostiae.

Verum est quod non moveatur, sicut corpora mo-
ventur per se, vel per accedens in loco: quia nec eo
modo est in illo loco in quo est sacramentum, sicut
corpora sunt in loco per se, vel per accedens; cum
aliam habeat comparationem ad dimensiones sacra-
mentales, quam corpus ad dimensiones proprias
secundum quas moveatur per se, & ad vehiculum,
secundum quod moveatur per accedens. Sed eo modo
quo convenit corpori Christi esse in loco ratione di-
mensionum sacramentalium, convenit sibi moveri in
loco.

ARTICULUS XXXV.

TRigesimus quintus articulus est, an species sacra-
mentales sine subjecto remanentes possint natu-
raliter agere, immutari, & corrumpi, sicut prius.

Quantum ad aliquid verum est, & quantum ad
aliquid non. Nihil enim potest agere, vel pati nisi

praesupposito suo esse. Quod autem in esse conser-
ventur absque subjecto, miraculosum est; & quan-
tum ad hoc actio consequens miraculosa est; & si-
militer passio, secundum quod dimensio miraculo-
se subsistens, miraculose habet officium subjecti, &
materiae, cujus est pati.

ARTICULUS XXXVI.

TRigesimus sextus articulus est, an omnes cogita-
tiones cordis quae habent imagines in phantasia,
vel quas comitantur aliquae passiones in corpore, dae-
mones scire possint.

Hoc puro verum esse de illis cogitationibus quas
comitantur aliqui motus corporales quicumque: &
hoc etiam Augustinus dicit in Libro de divinatione
daemonum. *Hominum, inquit, dispositiones daemones
non solum voce prolatis, verum etiam cogitatione concep-
tas consignat: quae dum ex animo exprimuntur in cor-
pore, tanta facilitate perdiscunt: & de hoc verbo in
Libro Retractionum faciens mentionem, sic dicit:
Dixi hoc audacioris asseverationem quam debui: nam per-
venire ista ad notitiam daemonum, per nonnulla etiam
experimenta comperit. Sed utrum signa quaedam
dentur ex corpore cogitantium illis sensibilia, nos au-
tem latentia, aut alia vi spirituali cognoscant, aut dif-
ficillime potest ab hominibus, aut omnino non potest in-
veniri. Sed si spirituali vi cogitationes cognoscant,
multo magis motus corporales, ex quibus etiam homi-
nes interdum interiores dispositiones cognoscunt:
unde secundum non excludit primum, sed amplius
dicit. Solas autem species in phantasia existentes non
reputo sufficientes ad hoc quod daemones humanas
cogitationes cognoscere possint, quia homo virtute
rationis, & liberi arbitrii potest una specie in vi ima-
ginativa conservata multipliciter uti ad diversas cogi-
tationes, vel totaliter actu non uti.*

Haec sunt, charissime, quae ad articulos a vobis
transmissos respondeo diffusius quam petistis: non
enim absolute responderi poterat ad ea quae diversum
sensum continere poterant, praesertim cum non scrip-
seritis quid contra hujusmodi articulos objiceretur. Sic
enim potuisset & absolutius, & certius responderi.
Valeat charitas vestra diu, & pro hoc labore mihi ora-
tionum suffragia rependatis.

DIVI THOMAE

AQUINATIS,

RESPONSIO AD LECTOREM (1) BISUNTINUM,

DE SEX ARTICULIS.

OPUSCULUM VII.*

* Al. XII.

Charissimo sibi in Christo Fratri Gerardo Bisuntino
Ordinis Fratrum Praedicatorum, Frater Thomas
de Aquino ejusdem Ordinis confratrum dilectione
salutem.

Percepi litteras vestras quosdam articulos conti-
nentes, super quibus vobis per me responde-
deri petebatis. Et licet in pluribus essem oc-
cupatus; tamen ne vestrae charitatis petitioni dees-
sem, quam cito facultas se obtulit, vobis rescribere
curavi.

QUAESTIO I. II. & III.

Prima ergo quaestio fuit, an stella quae Magis ap-
paruit, haberet figuram crucis. Secunda, an ha-
beret figuram hominis. Tertia, an haberet figuram
crucifixi.

His simul respondeo, quod Chrysostomus (Auc-
tor operis imperfecti) quaedam similia narrat super
Matth. non quasi asserendo, sed potius quasi ab aliis
dictum recitando. Et quia pro certo non habetur,
non reputo hoc esse praedicandum, praesertim quia
non videtur probabile quod sacri Doctores, ut Au-
gustinus, Leo Papa, Gregorius, & alii in suis ser-
monibus tacuissent, si aliquod robur auctoritatis ha-
beret. Non enim decet praedicatorum veritatis ad fa-
bulas ignotas divertere. Si autem ab aliquo sit praedi-
catum, non arbitror esse necessarium quod revo-
cetur, nisi forte ex hoc populo scandalum sit exor-
tum; & tunc non debet ut erroneum reprobari,
sed ut incertum exponi.

QUAESTIO IV.

Quarta quaestio, an parvulae manus pueri Jesu
nati creaverint stellas.

Ad quod respondeo, quod locutio haec non
est propria. Nam parvulae manus sunt manus hu-
manitatis, quarum non est creare. Sed quia unus &
idem Christus est in divina, & humana natura per-
fectus, potest hujusmodi locutio sane exponi, ut di-
catur: Manus parvulae istius pueri creaverunt stel-
las; id est, iste puer habens manus parvulas, creavit
stellas. Tali enim modo loquendi ad quamdam unio-
nis expressionem aliquando Doctores utuntur, sicut
in quibusdam cantantur Ecclesiis: *Manus quae nos
plasmaverunt, clavos confixa sunt.* Non tamen haec
sunt extendenda, vel praedicanda populo. Sed tamen
si praedicatum sit, non arbitror revocandum; nisi

super hoc error, aut scandalum oriatur, in quo casu
oporteret sanae locutionis sensum exponi. Non sunt
autem in talibus, quantum fieri potest, simplicium
animi sollicitandi.

QUAESTIO V.

Quinta quaestio est, an ex quo Simeon dixit bea-
tae Virgini: *Tuam ipsius animam pertransibit gla-
dius*, quolibet die naturali usque ad resurrex-
tionem Christi septies illud recoleret pia Virgo cum
dolore vehementi.

Ad hoc etiam respondeo, quod istud eadem faci-
litate contemnitur qua dicitur, cum nullius auctori-
tatis robore fulciatur. Nec aestimo hujusmodi frivo-
lae esse praedicanda, ubi tanta suppetit copia praedi-
candi ea quae sunt certissimae veritatis. Neque tam-
en oportet quod revocetur, si praedicatum fuerit,
nisi ex hoc scandalum fuisset exortum.

QUAESTIO VI.

Sexta quaestio est, an circumstantias peccati tra-
hentes in alterum genus, non notabiliter aggra-
vantes teneatur homo confiteri, etiam innoxescente
personam cum qua peccaverit.

Ad hoc respondendum videtur, quod omnino de-
bet has homo confiteri: non enim homo confitetur
peccatum suum, nisi speciem confiteatur peccati,
quae cognosci non potest nisi per circumstantias tra-
hentes in aliud genus, ex quibus peccatum specifi-
catur. Circumstantias vero non aggravantes, quae
in aliud genus peccati non trahunt, non teneatur ho-
mo confiteri, sicut nec peccata venialia, licet sit lau-
dabile quod homo ea confiteatur. Eadem enim ra-
tio videtur esse de hujusmodi circumstantiis, & de
venialibus peccatis. Circumstantiae autem dicuntur
in aliud genus trahere quae specialem repugnantiam
important ad aliquod praecipuum divinae legis; si-
cut furtum simplex repugnat huic praecipuo, *Non
furtum facies*; si autem furtum in loco sacro com-
mittatur, habet iam repugnantiam ad aliud praecipuum,
quod est de veneratione sacrorum; & sic addi-
tur nova species peccati: unde consequens est quod
addat aliam repugnantiam ad legem Dei; & ideo no-
vam deformitatem peccati moralis habebit, quod
ex necessitate confiteri tenebitur. Sic igitur hujus-
modi circumstantias aggravantes, quae non trahunt
in aliud genus peccati, non credo quod aliquis teneatur
confiteri.

De expressione autem personae cum qua aliquis
pec-

(1) *Lege Vesontinum, ut & infra Vesontino.*

peccavit, videtur mihi quod non sit in confessione faciendâ, quando potest vitari. Primo quidem quia proderet crimen alterius, & lædere famam est peccatum; quod maxime vitandum est in confessione, per quam quis querit præterita peccata delere. Secundo, quia à Domino Matth. xviii. est forma denunciandi peccatum proximi descripta, contra quam agere non licet. Tertio, quia in confessione est credendum peccatori confitenti & pro se, & contra se; sed contra alium nullo modo est ei credendum, alioquin daretur multis occasio fictæ confessionis, & fraudulentæ infamationis. Et ideo si potest speciem peccati confiteri non innotescendo personam cum qua peccavit, peccat eam exprimendo, nisi forte salvato correctionis ordine, quem Dominus statuit.

DE SEX ARTICULIS.

Si vero speciem peccati exprimere non possit, nisi exprimendo personam cum qua peccavit, puta si cum sorore concubuit; necesse est ut exprimendo peccati speciem, exprimat personam. Sed si fieri potest, debet querere talem confesorem, qui personam sororis penitus non cognoscat.

Quod autem dixi, circumstantias aggravantes, quæ non trahunt in aliud genus peccati, non esse de necessitate confitendas, non est referendum ad numerum: quem aliquis confiteri teneret, si potest: quia jam non est unum peccatum, sed multa.

Hæc sunt, frater charissime, quæ ad præsens mihi occurrunt quæstionibus à vobis propositis respondenda: pro quo mihi, si placet, orationum suffragia impendatis.

DIVI THOMÆ AQUINATIS, TRACTATUS DE SUBSTANTIIS SEPARATIS, SEU DE ANGELORUM NATURA.

Ad Fratrem Reginaldum socium suum charissimum.

OPUSCULUM VIII.*

* Al. XV.

Quia sacris Angelorum solemnibus interesse non possumus, non debet nobis devotionis tempus transire in vacuum; sed quod spallendi officio subtrahitur, scribendi studio compensetur. Intententes igitur sanctorum Angelorum excellentiam utcumque deponere, incipiendum videtur ab his quæ de Angelis antiquitus humana conjectura æstimavit; ut si quid invenierimus fidei consonum, accipiamus; quæ vero doctrinæ repugnant catholicæ, relictæ.

CAPUT I.

De opinionibus antiquorum Philosophorum.

Primi quidem igitur philosophantium de rerum naturis sola corpora esse æstimaverunt, ponentes prima principia aliqua corporæ elementa, aut plura, aut unum. Et si unum, aut aquam, ut Thales Milesius; aut aerem, ut Diogenes; aut ignem, ut Epasius; aut vaporem, ut Heraclitus. Et si plura, aut finita, sicut Empedocles quatuor elementa, & cum his duo moventia, amicitiam, & litem; aut infinita, sicut Democritus, & Anaxagoras: quorum uterque posuit infinitas partes minimas esse omnium rerum principia; nisi quod Democritus eas posuit genere similes, differre autem solum figura, & ordine, & positione; Anaxagoras autem diversarum rerum quæ sunt similitum partem, infinitas partes minimas primarum rerum principia æstimavit. Et quia omnibus inditum fuit animo ut illud divinum æstimarent quod

esset primum rerum principium, prout quisquis alicui eorum corporum auctoritatem attribuebat primi principii, eidem etiam divinitatis nomen, & dignitatem attribuendam censebat. Quæ quidem ideo dicta sunt, quia his omnibus, & eorum sequacibus nullas substantias incorporeas esse videbatur, quæ Angelos nominamus. Sed Epicuræi ex Democriti doctrinis originem sumentes, deos quosdam ponebant, corporeos quidem utpote humana figura figuratos; quos dicebant esse penitus otiosos, nihil curantes, ut sic perpetuis voluptatibus fruentes possent esse beati. Unde hæc opinio intantum invaluit ut usque ad Judæos Dei cultores perveniret, quorum Sadducei dicebant non esse Angelum, neque spiritum.

Huius autem opinionis triplici via restiterunt antiqui Philosophi. Primo namque Anaxagoras, etsi cum cæteris Philosophis naturalibus naturalia principia corporalia poneret, posuit tamen primum inter Philosophos quoddam incorporeale principium, id est intellectum. Cum enim secundum suam positionem omnia corporalia in omnibus mixta essent, non videbatur quod ab invicem corpora distingui poterissent, nisi fuisset aliquod distinctionis principium, quod ipsum secundum se penitus esset immixtum, & nihil cum natura corporali habens commune. Sed ejus opinio etsi in veritate alius præcesserit, quia solum materialem naturam ponebat, invenitur tamen à veritate deficere in duobus. Primo quidem quia, ut ex ejus positione apparet, non posuit nisi unum intellectum separatum, qui hunc mundum

effe-

effecerat, commixta distinguendo. Cum autem Deo attribuat mundi institutionem; secundum hoc & de substantiis incorporeis, quas Angelos dicimus, quæ sunt infra Deum, & supra naturas corporeas, ex ejus opinione nihil habere poterimus. Secundo, quia etiam circa intellectum, quem unum ponebat immixtum, in hoc videretur deficere, quod ejus virtutem, & dignitatem non sufficienter expressit. Cum enim existimaret intellectum, quem posuit separatum, non ut universale essendi principium, sed solum principium distinctivum, non ponebat quod corpora invicem commixta esse haberent ab intellectu separato, sed solum quod ab eo distinctionem sortirentur.

Unde Plato sufficientiori via processit ad opinionem primorum Naturalium evacuantiam. Cum enim apud antiquos Naturales poneretur ab omnibus certam rerum veritatem sciri non posse, tum propter rerum corporalium continuum fluxum, tum propter deceptionem sensuum, quibus corpora cognoscuntur; posuit naturas quasdam à materia fluxibilium rerum separatas, in quibus esset veritas fixa, & sic eis inherendo anima nostra veritatem cognosceret. Unde secundum hoc intellectus veritatem cognoscens aliquid seorsum apprehendit præter naturam sensibilibus rerum; & sic existimavit esse aliqua à sensibilibus separata. Intellectus autem noster duplici abstractione utitur circa intelligentiam veritatis. Una quidem secundum quod apprehendit numeros mathematicos, & magnitudines, & figuras mathematicas sine materiæ sensibilibus intellectu: non enim intelligendo binarium, aut trinarium, aut lineam, & superficiem, aut triangulum, & quadratum, simul in nostra apprehensione aliquid cadit quod pertinet ad calidum, vel frigidum, aut aliquid hujusmodi, quod sensu percipi possit. Alia vero abstractione utitur intellectus noster intelligendo aliquid universale absque consideratione alicujus particularis; puta, cum intelligimus homines, nihil intelligentes de Socrate, vel Platone, aut alio quocumque, & idem apparet in aliis. Unde Plato duo genera rerum à sensibilibus abstracta ponebat, scilicet mathematica, & universalialia, quæ species, seu ideas nominabat. Inter quæ tamen hæc differentia videbatur, quod in mathematicis apprehendere possumus plura unius speciei, puta duas lineas æquales, vel duos triangulos æquilateros, & æquales; quod in speciebus omnino esse non potest; sed homo in generali acceptus, secundum speciem est unius tantum. Sic igitur mathematica ponebat media inter species, seu ideas, & sensibilia: quæ quidem cum sensibilibus conveniunt in hoc quod plura sub eadem specie continentur; cum speciebus autem in hoc quod sunt à materia sensibili separata. In ipsis etiam speciebus ordinem quendam ponebat: quia secundum quod aliquid erat simplicius intellectu, secundum hoc prius erat in ordine rerum. Id autem quod primo est in intellectu, est unum, & bonum: nihil enim intelligit qui non intelligit unum, & bonum. Unum autem, & bonum consequuntur se: unde ipsam primam ideam unius, quod nominabat secundum se unum, & secundum se bonum, primum rerum principium esse ponebat, & hunc summum Deum esse dicebat. Sub hoc autem diversos ordines participantium, & participatorum instituebat in substantiis à materia separatis: quos quidem omnes ordines secundos deos esse dicebat, quasi quasdam unitates secundas post primam simplicem unitatem. Rursus quia omnes alie species participant uno, ita

etiam oportet quod intellectus, ad hoc quod intelligat, participet entium speciebus. Ideo sicut sub summo Deo, qui est unitas prima, simplex, & participata, sunt alie rerum species quasi unitates secundæ, & dii secundi, ita sub ordine harum specierum, seu unitatum ponebat ordinem intellectuum separatorum, qui participant supradictas species ad hoc quod sint intelligentes in actu: inter quos tanto unusquisque est superior, quanto propinquior esse primo intellectui, qui plenam habet participationem specierum, sicut & in diis, seu unitatibus tanto unusquisque est superior, quanto perfectius participat unitatem primam. Separando autem intellectus à diis, non excluderet quin dii essent intelligentes; sed volebat quod superintellectualiter intelligerent, non quidem quasi participantes aliquas species, sed per se ipsos; ita tamen quod nullus eorum esset bonus, & unus nisi per participationem primi unius, & boni. Rursus quia animas quasdam intelligentes videmus; non autem hoc convenit animæ ex eo quod est anima (alioquin sequeretur quod omnis anima esset intelligens, & quod anima secundum totum id quod est, esset intellectus) ponebat ulterius quod sub ordine intellectuum separatorum esset ordo animarum; quarum quædam, superiores videlicet, participant intellectuali virtute, infimæ vero ab hac virtute deficiunt. Rursus quia corpora videntur non per se moveri, nisi sint animata, hoc ipsum quod est per se moveri, ponebat corporibus accidere in quantum participabant animam: nam illa corpora quæ ab animæ participatione deficiunt, non moventur nisi ab alio. Unde ponebat animabus proprium esse, quod se ipsas moverent secundum se ipsas.

Sic igitur sub ordine animarum ponebat ordinem corporum, ita tamen quod supremum corpus, scilicet primum cælum, quod primo motu moveretur, participat motum à summa anima, & sic deinceps usque ad infimum cælestium corpus. Sub his autem ponebant Platonici & alia immortalia corpora, quæ perpetuo animas participant, scilicet aerea, vel ætherea. Horum autem quædam ponebant à terrenis corporibus esse penitus absoluta, quæ dicebant esse corpora dæmonum; quædam vero terrenis corporibus indita, quod pertinet ad animas hominum. Non enim ponebant, hoc corpus terrenum humanum, quod palpamus, & videmus, immediate participare animam; sed esse aliud interius corpus animæ incorruptibile, & perpetuum, sicut & ipsa incorruptibilis est; ita quod anima cum suo perpetuo invisibili corpore est in hoc corpore grossiori non sicut forma in materia, sed sicut nauta in navi; & sicut hominum quosdam dicebant esse bonos, quosdam autem malos, ita & dæmonum. Animas autem cælestes, & intellectus separatos, & deos omnes dicebant esse bonos.

Sic igitur patet quod inter nos & summum Deum quatuor ordines ponebat, scilicet deorum secundorum, intellectuum separatorum, animarum cælestium, & dæmonum bonorum, seu malorum. Quæ si vera essent, omnes hujusmodi medi ordines apud nos Angelorum animæ censerentur: nam & dæmones in sacra Scriptura Angeli nominantur, Matth. xx. Ipsæ etiam animæ cælestium corporum, si tamen sint animata, inter Angelos sicut connumerandæ, ut Augustinus diffinit in Enchyridion.

CA-